

TEKNOLOGI OG SYSSELSETTING

Er det noen automatikk mellom innføring av ny teknologi og redusert sysselsetting? De langsiktige og samfunnsmessige konsekvensene av teknologisk framgang kan være anderledes en hva de umiddelbare overflate-observasjonene tilsier. Det krever at vi går under overflata, og ser på vesenet til disse fenomenene.

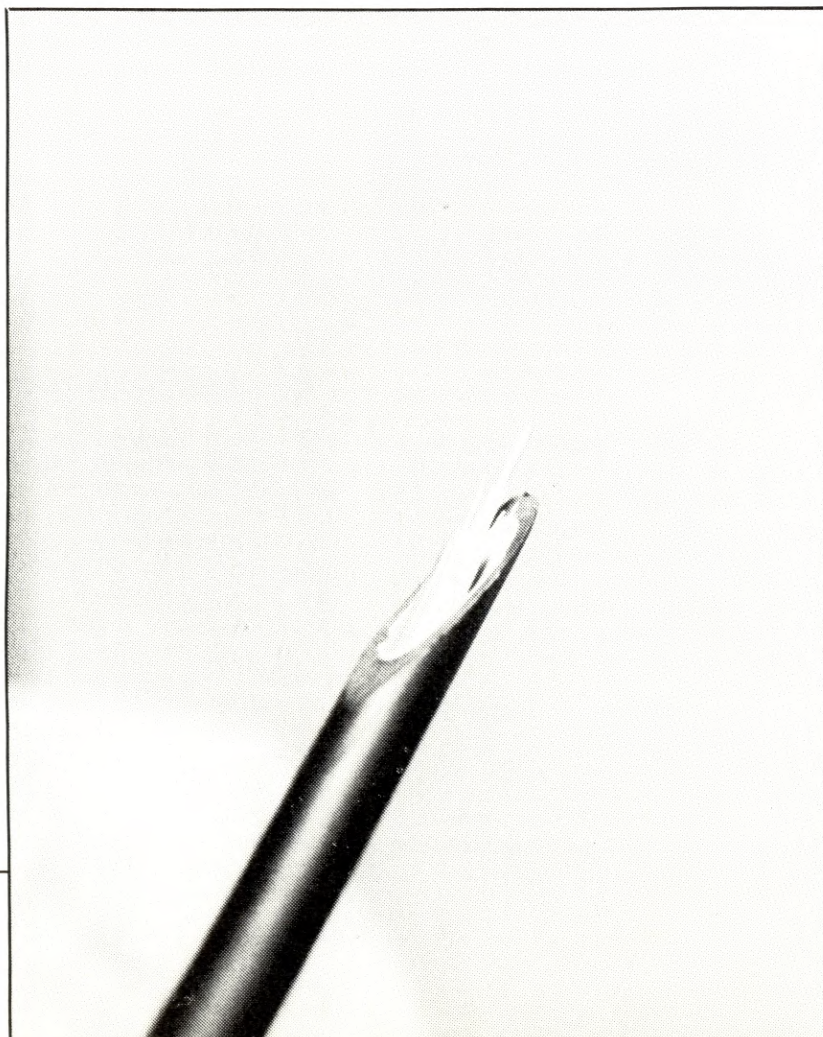
Av Jan Mønnesland

En ny type kabel for bruk til en rekke typer informasjon og kommunikasjon, men vil innføringa nødvendigvis føre til lavere sysselsetting?

FOTO: KLASSEKAMPEN

RØDE FANE NR. 6-1986

Dette bladet er lagt ut på nettet i to pdf-filer.

Du finner den andre på http://akp.no/ml-historie/pdf/rode_fane/.

ARBEID - TEKNOLOGI

Den tekniske utviklinga vil ha sterke konsekvenser gjennom de politiske og økonomiske prosesser en slik utvikling medfører. På bildet en undervisningsrobot fra Colene Robotics.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Forholdet mellom teknologisk framgang og sysselsetting er problematisk. Som ofte ellers i samfunnslivet er de langsiktige effekter annerledes enn de umiddelbare; og effektene for en enkelt person eller virksomhet annerledes enn effekten for økonomien samlet. En fristes ofte til lettbente feilslutninger: en ser hvordan teknisk framgang reduserer behovet for arbeidskraft i navngitte bedrifter; og forestiller seg dermed at den samfunnsmessige virkningen blir tilsvarende, bare i langt større skala.

En slik feilslutning er naturlig, på samme måten som det er naturlig å tenke seg at lønnsvekst gir redusert sysselsetting. Begge deler er fenomener som kan observeres konkret i mange eksisterende bedrifter. Det kreves en tyngre teoretisk granskning for å avdekke at de samfunnsmessige endringer ofte kan være

helt annerledes enn enkle overflateobservasjoner tilsi-er. Marx' store innsats var nettopp å avdekke disse forskjeller mellom fenomenenes skinn og vesen. Samtidig som han utmerket godt forsto maskinstormernes tankerekke, mente han arbeiderklassen ville stå seg på å skaffe seg en klarere forståelse av de langsiktige underliggende drivkrefter.

Teknologi og økonomi

For å drøfte sammenhengen mellom teknologi og økonomisk utvikling er det nødvendig å skille mellom en rekke ulike aspekter:

- kortsiktige og langsiktige virkninger.
- virkninger for enkeltbedrifter og samlede virkninger.
- strukturelle virkninger: hvem tjener og taper, hvilke omstillingsproblemer oppstår.
- hvordan vil teknologisk framgang påvirke forløpet av andre samfunnsprosesser, andre motsigelser.

Jeg vil spesielt prøve å trekke et skille i forhold til det sistnevnte, fordi her har debatten ofte vært preget av en uheldig sammenblanding: Jeg vil hevde at det er en viktig forskjell mellom påstand om at teknologisk framgang i seg selv skaper teknologisk arbeidsledighet gjennom en overflødiggjøring av arbeidskraften, og en påstand om at den teknologiske veksten gjør at andre kriseårsaker gjør at andre kriseårsaker aktualiseres sterkere (for eksempel at overproduksjonskriser og markeds-«metning» vil bli mer aktuelle fenomener).

Det er alltid problematisk å trekke ut element og studere virkningen av dette isolert. I samfunnsprosessen vil mange faktorer være mer eller mindre tett sammenvevd i hverandre. Like fullt kan det være nyttig å forsøke å isolere de ulike faktorene fra hverandre, spesielt om en er interessert i ikke bare å observere verden, men også å forandre den.

Resultatene av teknologisk utvikling

Ser vi 150 år tilbake i tida har vi uten tvil hatt en sterk teknologisk utvikling. Hva har denne utviklingen resultert i? Den har ført til sterke endringer i samfunnets organisering. Den har ført til endringer i klassestrukturen, og derigjennom en prosess med sterke konflikter og omveltninger. Den har rasert og den har skapt grobunn for ny utvikling. Den har ført til økt hastighet i de samfunnsmessige prosesser: sterke oppgangsperioder, harde konflikter, dype kriser, grov utbytting og stor rikdom.

I hvilken grad er det teknologien som har skapt denne utviklingen? Nå nærmer vi oss en klassisk debatt. Teknologien er avgjørende! Økonomien er avgjørende! Politikken er avgjørende! Klassekampen er avgjørende! Her er det store muligheter både for rein idealisme og mekanisk materialisme. Det viser seg of-

ARBEID - TEKNOLOGI

te at dialektisk materialisme er enklere å uttale enn å anvende.

En materialistisk grunnholdning tilsier at produktivkraftene er det historisk sett avgjørende moment for utviklingen av produksjonsforholdene, og at basis er grunnleggende for utviklingen av overbygningen. Men denne grunnholdningen innebærer også erkjennelsen av fundamentale returvirkninger; teknologisk utvikling er på ingen måte uavhengig av samfunnets organisering. Dette dialektiske forhold gjør det åpenbart komplisert å stille seg spørsmål om den isolerte virkningen av teknologisk utvikling.

Min konklusjon er da også at teknologisk utvikling vil ha sterke konsekvenser gjennom de politiske og økonomiske prosesser en slik utvikling fører med seg: Det er nettopp for å understreke dette poenget at jeg vil skille ut disse virkningene: Jeg vil skille mellom hvordan på den ene siden teknisk utvikling påvirker andre motsigerlser, og på den andre siden hvilke direkte virkninger den tekniske utviklingen innebærer. Det er en direkte virkning at teknologisk vekst betyr færre arbeidstimer pr. produsert enhet, det følger nærmest pr. definisjon. Hvorvidt sysselsettingen vil økes eller reduseres totalt avhenger av utviklingen av antall produserte enheter.

De siste 150 åra har det vært en gigantisk produk-

sjonsvekst. Sysselsettingen har økt kraftig, samtidig med en sterk teknologisk utvikling. Det har hele tida vært rasjonaliseringer og innskrenkninger, men også en sterk ekspansjon. Til tider har det vært økende ledighet og dype kriser, men de har blitt avløst av perioder med rask vekst i produksjon, teknologi og sysselsetting.

Dette har stimulert teoridannelser hvor teknologisk utvikling er faktoren bak veksten, og dermed at kriser og økende ledighet kan forklares ved sviktende teknologisk vekst. Kondriatevs kriseteorier basert på investeringsbølger knytter teknisk utvikling sammen med oppgangsfaser. Innenfor den marxistiske tradisjon har det vært en sterk retning kopler teknologisk vekst til vekst i produksjon og sysselsetting. Denne tradisjonen kolliderer med påstanden referert innledningsvis om at teknisk framgang skaper voksende ledighet.

La oss derfor studere nøyere hva som skjer innafør en kapitalistisk økonomi når teknikken bedres.

En **mekanisering** vil si at den organiske sammensetninga økes, det settes inn mer maskineri pr. arbeider. Samfunnsmessig sett er en følge at dette at det blir en ytterligere arbeidsdeling i produksjonen: Mer arbeid utføres i produksjonen av maskiner som overførtes til de endelige sluttprodukter som dødt arbeid gjennom anvendelse av maskinutstyret, mens det tilføres mindre levende arbeid pr. produsert enhet i sluttprodukt-bedriften.

En **effektivisering** vil si at arbeidsproduktiviteten økes. Mekanisering kan være en metode å oppnå ef-

Vi må studere nøye hva som skjer innafør en kapitalistisk økonomi når teknikken bedres. «Datateknologi — venn og fiende», har Klassekampens fotograf kalt dette bildet.

ARBEID - TEKNOLOGI

Et glimt inn i produksjonslokalene til Norsk Data.

FOTO: KLASSEKAMPEN

fektivisering, men ikke den eneste. Bedre organisering og høyere kompetanse kan gi en økning i produktiviteten uten at maskinparken endres. Og nye og mer moderne maskiner behøver ikke å bety mekanisering, det fins rikelig med eksempler på teknologiske nyvinninger som bidrar til redusert maskinbehov.

Det viser seg at en prosess med teknisk framgang gir flere virkninger som trekker i ulike retning, derfor trengs det en formalisert gjennomregning for å fastslå hva som blir resultatet av de ulike effekter. En slik formell gjennomregning egner seg dårlig i Røde Fane. Derfor gjengis tankegangen verbalt her, men den bygges altså på en mer eksakt beregning.

Vi starter med en kapitalistisk økonomi i den fasen der produksjonen fungerer, dvs i en tilstand der det er produksjonsmuligheter. Det er med andre ord ingen kriseproblemer andre enn de som måtte oppstå av prosessens gang, vi ønsker jo nettopp å finne ut hvorvidt selve den teknologiske framgang reduserer sine egne vekstproblemer.

Kapitalistene ter seg slik Marx forutsetter: «akkumulere, akkumulere, det er Moses og profetene». Dvs at all merverdi brukes til innkjøp av nye produksjonsfaktorer (arbeidskraft, kapitalutstyr). Vi ser for enkelthets skyld bort fra kapitalistenes eget forbruk. Dermed vil den delen av verdiskapningen som ikke utbetales i lønn gå til nyinvesteringer, og arbeidsløn-

na brukes i sin helhet til forbruksvarer.

Vi vil nå studere kapitalismen som helhet. Det at merverdien skal akkumuleres betyr sjølsagt ikke det samme som at den blir reinvestert i den samme bedriften eller samme bransje som verdiene ble skapt, ja heller ikke nødvendigvis i samme land. Dette er viktige reservasjoner vi skal komme tilbake til. Men samlet sett vil merverdien bli akkumulert. Og siden vi ser på totaløkonomien vil det ikke fremstå halvfabrikata. Produksjonen blir lik den nyproduserte verdi pluss den verdien som overføres uendret ved nedsliting av kapitalutstyret.

Teknisk framgang

Hva skjer nå ved teknisk framgang? La oss anta at den tekniske framgang innebærer både mekanisering og effektivisering. Da får vi som resultat to motstridende effekter:

—En større andel av merverdien blir brukt til investering i fast kapital og en mindre andel blir brukt til investering i variabel kapital (sysselsetting).

—Økt effektivisering gir økt merverdiproduksjon, dvs at den samlede akkumulerings-takten øker: Mens den første effekten isolert sett bidrar til å redusere sysselsettingsveksten, bidrar det siste momentet til å øke sysselsettingsveksten.

ARBEID - TEKNOLOGI

Nå vet vi imidlertid noe om forholdet mellom disse to effektene. Kapitalistene jakter på profitt. Det er ikke interessert i enhver form for mekanisering, de vil bare vurdere i hvilken grad en slik mekanisering er lønnsom. Det er bare mekaniseringer som gir tilstrekkelig høy effektivisering til at lønnsomheten bedres som er aktuelle. Selvsagt kan det tenkes feilkalkuleringer. Det kan også tenkes at det gjennomføres mekkaniseringer som er ulønnsomme på kort sikt, men som en gjennomfører for å ta del i en utvikling som kan ha mer gunstige perspektiver på lengre sikt. Men gitt at kapitalistene hver for seg satser på å produsere merverdi og å akkumulere denne, vil det innebære at mekaniseringer gir så sterke effektivitetsgevinster at den umiddelbare profitten øker. Dette vil innebære at merverdien økes også etter at den nye teknikken har fått sitt samfunnsmessige gjennomslag og påvirket prisnivået; -slik det blant annet er vist i Røde Fane 2-3/1984.

Dermed har vi en klar spørsmålsstilling: Vil en mekanisering føre til en økende eller redusert vekst i sysselsettingen, gitt at den fører til en effektivisering som gjør operasjonen lønnsom, og gitt at merverdien akkumuleres?

Allment sett kan en vise til at på lang sikt vil en slik teknologisk utvikling øke kapitalistenes behov for arbeidskraft. Teknologisk framgang øker profitten slik at akkumulasjonen vil gå raskere, det vil gi flere sysselsatte selv når teknikken i seg selv er arbeidsbesparende pr. produsert enhet. De nye fabrikkene kapitalistene vil bygge for profitten sysselsetter flere enn de som mister jobben på grunn av ny teknologi.

På helt kort sikt vil også denne konklusjonen normalt være holdbar, men en kan kanskje tenke seg startsituasjoner som gir mer uklare konklusjoner. Grunnen til det kan for eksempel være en situasjon hvor den tekniske endringen fører til unormalt høyt innkjøp av kapitalutstyr over en kort periode slik at overføringen av det døde produktet først vil skje etter noen år. Det kan skje tidsforskyvinger her som skaper bølger i sysselsettingsveksten. Men uansett hvor høy takten i den teknologiske fornyelsen er vil prosessen generere et økende sysselsettings-behov når den først er kommet igang (altså når fornyelsestakten er innarbeidet, ikke det tekniske nivået, dette vil øke kontinuerlig). Årsaken til dette er at kapitalistene bare akkumulerer for å øke profitten.

Øking i sysselsettingen?

Som nevnt ovenfor er det ikke opplagt at en teknisk framgang innebærer økende kapital målt i verdi. For eksempel er den tekniske utviklingen akkurat nå en utvikling bort fra tungt og kostbart maskinutstyr. Framtidens effektivisering kan derfor meget vel øke arbeidsproduktiviteten drastisk uten noe vesentlig økning i den organiske sammenetningen. En slik utvikling vil bidra til at veksten i sysselsettingen blir enda sterkere.

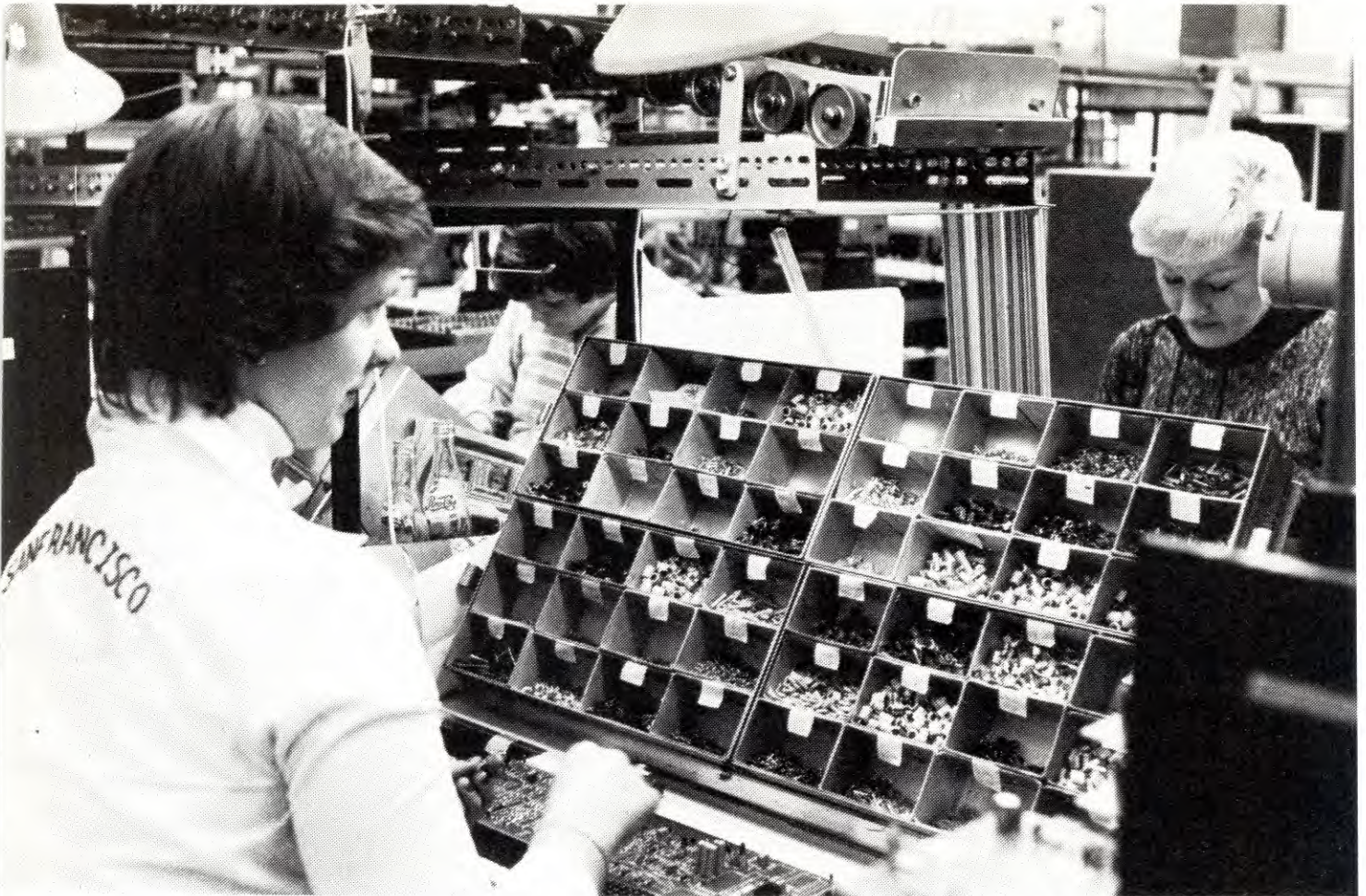
Optiske fibre er navnet på denne typen overføringsmedium. Ved hjelp av tynne glassfibertråder kan telesignaler overføres når de omformes til optiske signaler. Disse forventes å bli mer økonomiske i produksjon enn vanlige kabler.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Det vil framgå av denne gjennomgangen at under en normalt fungerende kapitalisme vil teknisk framgang stimulere akkumulasjonen, og dette vil også føre til en økning i sysselsettingen. Dette er i samsvar med Marx sin påpekning om at reservearmeen blir fylt opp under akkumulasjonsfasene.

Men hva da med krisene? Det er et annet spørsmål. Som nevnt innebærer teknisk framgang per definisjon at det trengs mindre arbeidskraft per produsert enhet. Hvis derfor produksjonen støtter mot begrensninger slik at den ikke er i stand til å ekspandere, så vil teknisk framgang kunne skape økende ledighet. Men det er viktig å presisere at det da ikke er den tekniske framgangen som skaper krisen. Det må en ytre produksjons-skranke til før den tekniske framgang vil svekke sysselsettingen under en allerede etablert krise.

Vil kapitalistene være interessert i å iverksette teknologiske forbedringer under slike kriser? Det er jo

bare når de har muligheter til å akkumulere gevinsten at de skulle ha en slik interesse. Men anarkiet gjør likevel en satsing fullt mulig: Hver enkelt kapitalist vil satse for å ekspandere på bekostning av sine konkurrenter. At alle ikke kan klare dette samtidig forhindrer ikke at alle forsøker.

Men kan da ikke teknologisk vekst lede inn i en krisesituasjon? Hvis tankerekken vi har gitt gjennom artikkelen viser at en akkumulasjonsprosess kan fortsette i all evighet, må den jo stride mot marxismens teori om at akkumulasjon med nødvendighet fører til kriser.

Ser vi på resultatet for veksten i produksjonen totalt, ser vi at denne øker langt sterkere enn veksten i forbruksvarer. Dette er mulig så lenge det er en sterkere vekst i kapitalvarer. Men produksjonen av kapitalvarer har som nevnt karakter av omveisproduksjon, og realiseringen av profitten her er at en venter seg at den stadig økende produksjonskapasiteten til syvende og sist skal resultere i sluttprodukter. Det ligger derfor innebygd i modellen en kime til konflikt: Produksjonskapasiteten tenderer til å øke hurtigere enn det realiserbare markedet for sluttleveringer. Det gjør at akkumulasjonsprosessen leder ubønnhørlig mot en situasjon med overproduksjon og dermed overproduksjonskriser.

En nærmere gjennomgang av krisemekanismene er det ikke plass for her, en utdyping av de ulike kriseteorier finnes i AKPs hefte «kriser i kapitalismen» utgitt juli 1983. Men som en vil se, teknisk framgang bidrar til en økt hastighet i akkumulasjonsprosessen.

Teknisk framgang i en bedrift vil kunne fungere på svært forskjellige måter, mye avhengig av hvilke ekspansjonsmuligheter bedriften har, her montering på Tandberg.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Og dermed bringes også overproduksjonskrisene nærmere. Slik sett er det altså, korrekt å si at teknologisk framgang truer sysselsettingen: Teknologisk framgang stimulerer akkumulasjonsprosessen, og bringer oss hurtigere til markedsmetning og dermed til at akkumulasjonsprosessen stanser opp, vi får realisasjonskriser. Og som nevnt, ytterligere teknisk framgang i et mettet marked leder til økende ledighet.

For å holde tungen rett i munnen og tankegangen klar skal jeg prøve å oppsummere: Teknisk framgang vil i en ekspanderende økonomi resultere i økt sysselsetting. Samtidig vil økonomiens veksttakt øke, og den vil hurtigere nå en situasjon med overproduksjonskriser og markedsbegrensninger. Dette skaper kriser og ledighet, og hvor ytterligere teknisk framgang bidrar til å forsterke ledighetsproblemene.

Til slutt litt om de problemene som jeg hittil har «underslått». Kapitalismen er i praksis ingen helhetlig totaløkonomi, den består av ulike bedrifter, bransjer og land. Det kan likevel være gunstig å følge Marx sine fortspor og analysere den samlede kapitalistiske økonomi, det vil vise hvordan problemene ligger innebygget i selve den profittbaserte produksjonsmålsettingen, i akkumulasjonsprosessen. Det er altså ikke slik at en bedre samordning og bedre behandling av omstillingsproblemer på sosialdemokratisk vis vil løse disse problemene. Men like fullt: Problemene

oppstår vanligvis konkret i bestemte bedrifter, bransjer og land. Teknisk framgang innen en bedrift vil kunne fungere på svært forskjellige måter, alt etter som hvilke muligheter bedriften har til å ekspandere. Tilsvarende innen en bransje. Dersom markedet er trangt innenfor en bransje, kan bedriftseieren ønske å ta ut effektivitetsgevinsten ved redusert sysselsetting og uendret produksjonsvolum. Merverdien vil da bli satt inn i en helt annen bransje som har sterkere ekspansjonsmuligheter. At dette leder til økende sysselsetting totalt er til liten hjelp for de som sparkes. De har kanskje en helt annen fagopplæring enn det som kreves i de ekspanderende virksomheter, de er kanskje ikke i den aldersgruppe som prioriteres ved nyansettelse, eller det kan være at merverdien stikker utenlands og nyinvesteres på en helt annen del av kloden.

Store deler av de økonomisk kriser verden har opplevd har vært «disproporsjonalitets-kriser». Det vil si at merverdien tar nye veier, noen felter tappes for kapital selv om det ikke er total samfunnsmessig akkumulasjonsstopp. Ikke minst disproporsjonalitet mellom land har spilt en meget stor rolle. Krisetrekka i Latin-Amerika skyldes for eksempel i stor grad overføring fra gjeldsland til vestlige ganker. Slik kan for eksempel overføring av pengekapi tal føre til at teknologisk framgang vil gi redusert sysselsetting innenfor en sketor weller område. Og klassekampen vil måtte føre på et slik konkret plan. Hensikten med denne artikkelen er derfor ikke å underslå de konkrete sysselsettingsproblemene. Men det kan være nyttig å avgrense seg fra lettvin teoretiske kortslutninger som framkommer i debatten om virkninger av teknologisk framgang. ■

KVINNER

KVINNE- KONFERANSE

Kvinner;

fra fiskeindustrien i Nord-Norge,
fra en fabrikk i Bergen,
fra innenriksdepartementet i Nicaragua,
fra Lambertseter, Bøler og Bryn,
fra den filippinske folkehæren

arbeiderkvinner,
intellektuelle kvinner
og unge skolejenter
kvinner med barn og
kvinner uten,
kvinner med kvinner til partner,
og kvinner med menn til partner,

og kvinner uten,
Kvinner fra Norge,
og kvinner fra varmere land.

Underbetalte kvinner,
voldtatte kvinner,
torturerte kvinner,
men først og fremst allikevel:
kjempende kvinner,
Kvinner som har mye å si
og mye å lære.

Akkurat dette er det vel som er så fantastisk med slike konferanser; Så mange kvinner med veldig forskjellige og samtidig også like erfaringer møtes og forteller, diskuterer og lytter til hverandre. Dermed faller flere biter på plass i puslespillet - det puslespillet som er vårt bilde av den objektive, materielle virkeligheten. Den som skal forandres slik at folk flest kan få et bedre liv å leve - i Norge, Belgia, Filipinene og overalt ellers i verden hvor barn fødes og hvor folk arbeider for å skape seg et menneskeverdig liv.

Viktigst av alt: Den bagasjen av inspirasjon og kunnskap hver og en tar med seg hjem; vi er mange som slåss, på tusen forskjellige måter, den samme kampen. «Betre bør bær ikkje menneska enn kvinnevit mykje» sa ikke Odin, men det sier vi.

Plenumsdebatten var ikke mye preget av polemikk, vi fant følgende uenigheter mest markante:

Det ble hevdet at AKP er med på usynliggjøre innvandrerkvinnene og at partiet ikke tar den anti-rasistiske kampen alvorlig.

Det kom også fram kritikk for usynliggjøring av lesbiske og homofile.

Det var uenighet om datateknologiens betydning. Er det nå viktigere at kvinnene forsøker å skaffe seg makt og innflytelse innafør denne bransjen eller er det kvinneyrkene i offentlig sektor det er viktigst å satse på?

Borgerlig feminisme?

Er det borgerlig feminisme å si at «det er litt bra» med kvinnelige sjefer? «Kvinnelige sjefer virker like tilslørende på kvinneundertrykkinga som sosialdemokratiet på klasseundertrykkinga» ble det hevda. «Den får alle til å tru vi er i samme båt».

Det var **menn** på konferansen også — mange menn, i forhold til hva vi har vært vant med fra lignende arrangementer tidligere.

Menn som foreløpig har mindre å si og mer å lære. **For**, som det ble sagt fra talerstolen på mannsrolleseminaret: Når det bare var en mann som tok ordet i plenumsdebatten var nok ikke det fordi menn på gentlemannsvis ville overlate arenaen til kvinner på denne dagen. Snarere var det nok fordi mannfolka er redde for å bli «kledd nakne», både når det gjelder holdninger og kunnskaper på området.

Mannsrolleseminaret samlet flest deltagere av seminarene. Her var det menn som dominerte debatten. Arne Lauritzen innledning varsler linjeskifte i partiet og faktisk også brudd på kommunistisk tradisjon. For det som der går under betegnelsen «kvinnespørsmålet» er nå blitt til «kjønnsspørsmålet», like viktig for menn som for kvinner. Lauritzen oppfordret menn til å gjøre opprør mot mannsrolla — i solidaritet med kvinnebevegelsen — men også for egen del.

Ny erkjennelse

—Det at vi menn nå blir konfrontert med vår egen rolle gir en gylden mulighet til ny erkjennelse, sa han. Jeg for min del vil si at hvis denne linja blir ført ut i menns praksis vil det representere noe historisk nytt innafør den kommunistiske tradisjonen;

Bevisstgjøringsgrupper og skolering av menn i kvinneteori var noen av forslaga Arne Lauritzen la fram for forsamlinga.

Diskusjonen viste kanskje mer enn noe annet at her står det mye igjen, og løse tråder kan nevnes i fleng;

—Er omsorgsarbeid først og fremst byrde eller privilegium?

—Er det en eller flere mannsroller?

—Er alle menn potensielle voldtektsforbrytere?

—Er det menn eller kvinner som skal legge premisene i mannsrolledebatten?

Jeg slutter meg helt og fullt til Arne Lauritzen oppfordring om ikke å gå i skyttergravene. Men jeg lurer litt på om ikke noen av gutta har dratt på skauen? I påvente av det rette tidspunktet til å gå til kamp mot den såkalte borgerlig-feminismen?

Noen jenter ga uttrykk for stor skepsis til mannfolkas forståelse.

Visst har vi vel alle grunn til å være skuffet over de progressive mannfolka, alle vi kvinner som i 70-åra med loiv, sjel og hardt arbeid gikk inn for parola «kvinner og menn — stå sammen mot monopolkapitalen!» Det er vel flere som har vridd seg over sin egen naivitet når det gjelder trua på progressive menns evne og vilje til ikke å undertrykke kvinner. Kort sagt; En føler seg lurt og tenker, ikke en gang til.

Problemet er at denne mistilliten hindrer oss å videreutvikle debatten. En debatt som er helt nødvendig hvis vi skal komme fram til en ny praksis. For ikke å snakke om ny teori — som sant og visst ikke bør være borgerlig feminisme. Her har både kvinner og menn mye igjen å lære -og bidra med. Så la oss ta ballen og ikke mannen!

Med fare for å bli beskyldt for persondyrking; **Jeg** trur Arne Lauritzen erobra seg en plass i mange hjerter etter denne debatten, - både hos menn og kvinner.

Helga Moss ■

SOYINKA

WOLE SOYINKA

En ordets kriger

Av Jon Sjøtveit

Wole Soyinka, en kriger med ord.

I 1986 blei Wole Soyinka den første afrikaner som mottok Nobelprisen i litteratur. Det er selvsagt rart i det hele tatt å utnevne verdensmestere i en kunstform, men når den reservasjonen er tatt, er det umulig for en kommunist å ikke glede seg over den politiske gevinsten som ligger i tildelinga.

Soyinka har i 30 år stått fremst i den kulturelle kampen mot nykolonialismen. At han fikk nobelprisen er en oppmuntring til alle anti-imperialister og til alle samfunnsengasjerte og radikale kunstnere.

Soyinka er ingen marxist, men en erklært eklektiker. Han blander Mao med afrikanske guder. Allikevel lager han bitende satirer over den nyrike afrikanske eliten. En elite han sjøl alltid har tilhørt. I Soyinka har den afrikanske klassekampen produsert en levende illustrasjon på Maos tese om at all kultur har et klassestempel.

Dette er kanskje åpenbart for marxister, men ikke noe sted er det så åpenbart som i afrikansk kultur. Europeisk kultur med sin hang til abstrakte og evige verdier, gir et annet inntrykk. Bokhøstens typiske titler som «Issøyler», «En kjempe av glass» og «Blod» (eller hva de nå heter) gir ikke spontant politiske assosiasjoner. Men Afrika er altså anderledes, noe som kanskje ikke er så merkelig.

Europa er et høyt utvikla klassesamfunn som har vært seg sjøl lik i mer enn hundre år. Afrika derimot er i forvandling. I 30 år har borgelige produksjons og klasseforhold utvikla seg i Afrika. Etter at de fleste

afrikanske statene rundt 1960 fikk formell selvstendighet, såkalt flagg-uavhengighet, har et eget borgerskap og en egen arbeiderklasse vært i utvikling. Fremdeles er kontinentet dominert av en svær og fattig bondebefolkning, og et korrumpert og uselvstendig kompradorborgerskap. Men gjennom folkelige opprør og massakre, gjennom streiker, borgerkrig og statskupp utvikles de nye klasseforholda.

Dette preger all afrikansk litteratur. Soyinka er slett ikke unik i det at han er politisk. Alle afrikanske forfattere er politiske. Soyinka er unik først og fremst fordi han snakker litt høyere enn de fleste. Han har sørga for å bli hørt.

Wole Soyinka blei født i 1934 i Ake i det sydvestlige Nigeria, et område med en lang og opprørske tradisjon. I barndomssklidringa «Ake» forteller han om faren «overlærer'n» og mora «den ville kristne» som dreiv butikk. Begge kom fra politisk viktige familier, og det er tydelig hvordan denne bakgrunnen har forma Soyinkas sammensatte forestillingsverden og personlighet.

Det tradisjonelle Afrika med sine myter og ritualer var et levende element i slekta på farssida. Farfaren var høvding i en avsidesliggende landsby, og gjennom han kom Wole i kontakt med det tradisjonelle afrikanske livet. Moras bestefar var pastor J.J. Ransom-Kuti, en av de første kristne i Nigeria. I barndoms-

SOYINKA

biografien har tanta og onkelen til mora, Bere og Daoudu en sentral plass. Daoudu var rektor ved «Abeokuta grammar school» og en kjent nasjonal leder. Bere var en pioner i den afrikanske kvinnebevegelsen, og seinere den første afrikanske kvinne som besøkte Mao. En av Daoudu og Beres barn er den legendariske revolusjonære rockesangeren Fela Kuti.

20 år gammel begynte Soyinka å studere dramatikk i Leeds, og allerede før frigjøringa i 1960 var han en kjent kulturpersonlighet i hjemlandet. På sjølve frigjøringsdagen fikk han uroppført skuespillet «Dance of the forest», et stykke som var kritisk til de nye herskerne. I et seinere intervju har han uttalt at «*allerede før frigjøringa visste jeg at fienden stod inne i landet.*»

Etter presidentvalget i 1965 kuppet han radiostasjonen i Ibadan med revolver og istedenfor Akintolas tiltredelseserklæring fikk folket høre en stemme fra «Fritt Nigeria» som ba renegaten Akintola om å forlate landet. Han blei frikjent på grunn av manglende teknisk bevis, og feiret som folkehelt.

Under hele den såkalte Biafrakrigen, i to og et halvt år, satt han internert i isolat. Om dette har han skrevet i boka «The man died». Under resten av general Gowons styre levde han i eksil i England og Gahna.

Siden 1975 har han vært professor i litteratur ved universitetet i Ife, Nigeria. Han har skrevet to romaner «The interpreters» (Tolkene, på norsk) og «Seasons of anomy» (Lagløshetens tid, på svensk), og et titalls skuespill som har blitt satt opp over hele verden.

Han har også laget en mengde morro program for radio, og agitatoriske gateteater stykker. Disse er ikke bevart i skriftlig form, men har vært vel så viktige som

Wole Soyinka.

hans seriøse arbeider, i forsøket på å nå ut til det nigerianske folket.

«*Når du er så opptatt av å kommunisere som meg, så finner du alltid en form som er egna*» sier Soyinka i et intervju. Og dette er et kjerneproblem for afrikanske forfattere. Som kritikeren og forfatteren Lewis Nkosi sier det: «*Det er nå en åpen hemmelighet at mye afrikansk litteratur skrevet på et europeisk språk skapes i en tilstand av dyp angst, som stammer fra den ubehagelige følelsen at uansett hvor bevisst denne litteraturen er sitt ansvar, så mangler den på en måte relevans for de 80% av det afrikanske folket som ikke er lese og skrivekyndige.*»

Formproblemet i afrikansk litteratur er et svært sammensatt problem, men det grunnleggende er, hvordan nå ut til folket med det som må sies? Formeksperimenter for eksperimentenes egen skyld er ganske uvanlige. I essay samlinga «Myth, literature and the african world» sier Soyinka at den afrikanske forfatter er «*mye mer opptatt av visjonære projeksjoner av samfunnet, enn av spekulative projeksjoner av litteraturens natur.*»

De aller fleste afrikanske forfattere er utdanna i og skriver på et kolonispråk, fransk, engelsk eller portugisisk. Konfrontert med spørsmålet om hvorfor han ikke skreiv på morsmålet sitt Wolof, følte den senegalesiske forfatteren Sembene Ousmane seg tvunget til å erklære at han hovedsakelig skreiv for et europeisk publikum. Det sier mye om hvor traumatisk språkproblemet oppfattes av afrikanske forfattere når den dypt samfunnsengasjerte marxisten Ousmane må komme med en sånn erklæring.

En annen av kontinentets store forfattere, Kenyaneren Ngugi Wa Thiongo har brutt med denne språklige isolasjonen som et kolonispråk innebærer. I essaysamlinga «Decolonising the mind» forteller han hvordan han bestemte seg for bare å skrive på Gikuyu og Kiswahili etter å ha jobba sammen med kultursenteret i hjembygda Kamiriithu. Der skapte han teaterstykket «Jeg gifter meg når jeg vil» sammen med vanlige bonde -kvinner og -menn. Stykke blei så populært at det kenyanske politiet fant at de måtte rive ned hele kultursenteret, og sette Ngugi i interneringsleir et år.

Romanformen i seg sjøl er et annen kommunikasjonsproblem. Mange afrikanske forfattere skriver derfor mye for radio, fjernsyn, teater og film. Ousmane for eksempel er også en av Afrikas største filmskapere. Han har bla. filmatisert sin egen bok om streiken på Niger-Dakar jernbanen i 1949, «Gods bits of wood».

Soyinka er satiriker og harselerer over den nye afrikanske eliten. Det er ingen sosial kritikk, han diskuterer i liten grad den økonomiske og klassemessige basisen til disse herskerne. Kanskje det går an å sam-

SOYINKA

menfatte hans kritikk slik: «de mangler dannelse» Standpunktet lyder antagelig naivt, men det er allikevel forbausende midt i blinken.

For de afrikanske herskerne er ikke noe vanlig (i europeisk forstand) borgerskap. De kalles portvakter, for deres funksjon er å holde porten oppe for utenlandsk kapital, som fullstendig dominerer afrikansk økonomi. Illegitimitet og klikkvesen rår blant de afrikanske herskerne. De som sitter på makt og rikdom, gir det videre til venner og bekjente. Kontrakter tildeles den som betaler de høyeste bestikkelsene, helt uavhengig av kostnadene. Profittene fra oljeindustrien går til gigantiske prestisjetunge prosjekter som gjerne er samfunnsmessig irrelevante. Offiserer i maktposisjon samler seg svimlende private formuer, og holder liv i store «hoff» av uproduktive snyltere.

Fra Soyinkas skuespill, *The lion and the jewel*.

Arbeids og levekåra til bondebefolkninga undergraves, faglige og politiske rettigheter settes til side, hemmelige dødsskvadroner herjer blant opposisjonen, folkegrupper settes opp mot hverandre og hjelpes til å massakrere hverandre.

Dette er den afrikanske virkeligheten som Soyinkas kritikk bidrar til å endre på. I skuespill som «Madmen and specialists», «Jeros metamorphosis» og «Kongis harvest», og i begge romanene, kritiseres illegitimiteten i den afrikanske samfunnsordenen. Det er ofte den afrikanske tyrannen som henges ut. Tyranner som Bokassa og Idi Amin. Aminianismen er temaet i Soyinkas siste spill «A play of giants». Fire afrikanske ledere er samlet i en ambassade i New York. Tre av dem er i stand til å reflektere over hva det innebærer å ha makt, Amin bare utøver den. «Eat shit» skriker han til en rådgiver som tillater seg å kritisere noen av hans overlegninger. Kjapt er et par gorillaer på plass og tvinger rådgiverens hode ned i dassen der Amin har vært litt tidligere. En hvit FN delegasjon skal tas, på hotellrommet, med luftvernraketter. Akkopangnert av høylydt antiimperialistisk retorikk.

Soyinkas satirer er gjerne fulle av fin vulgær humor. Han vil ikke først og fremst forstås, han vil engasjere og underholde. Han har ikke alle løsningene, han vil provosere til ettertanke. Sammen med Ayi Kwei Armah fra Gahna, som bla. har skrevet bøkene «The beautiful ones are not yet born» og «Two thousand seasons», er Soyinka blitt kalt håpløshetens forfattere. Men så kan da også Afrikas utsikter fortone seg ganske håpløse.

AAA

Om Soyinka karakteriseres som en provokatør, og det bildet han tegner av kontinentet sitt som håpløst, så betyr ikke det at han ikke opererer med positive verdier også. Men det oppstår problemer når verdensanskuelser hans skal sammenfattes. Av noen er han kalt reaksjonær, fordi han angivelig forkaster den europeiske sivilisasjonen med dens vitenskap. Han er også kalt en europeisk modernist, og en religiøs mystiker.

Sjøl sier han han er eklektiker. Det virker naturlig når vi kjenner hans tradisjonelle afrikanske bakgrunn, hans høye europeiske utdannelse og hans samfunnsmessige stilling som en del av den eliten han sjøl kritiserer.

Når Soyinka avviser europeiske verdier, så er det der de kommer i den uselvstendige apekattvarianten. Afrikanere som legger seg til europeiske faktorer som ikke passer dem, henges stadig ut til spott i skuespillene hans. I «The lion and the jewel» er det den gamle patriarken «løven» som vinner landsbyskjønnet «juvelen». Hans rival er en ung lærer. Han fører samtaler med ord han har henta fra sin engelske ordbok. Han drømmer om å kysse som en god kristen og han drømmer om å importere cocktailparties og skjønn-

SOYINKA

Keiser Bokassa den første. De afrikanske tyrannene stilles ut til spott i Soyinkas skuespill.

hetskurranser til Nigeria. «Verden vil dømme vårt framskritt etter jentene som vinner skjønnhetskonkurransene våre»

Men løven representerer ikke bare det forgangne. Han er en opplyst eldste som også ser behovet for forandring. «Det gamle må flyte inn i det nye» erklærer han. Riktignok i god lystspill stil, etter å ha forført sin «juvel».

Også hos eldsten i afrikansk litteratur, Chinua Achebe, finner vi dette gjennomgangstemaet. I de to romanene «Things fall apart» og «Arrow of God» prøver han å sortere ut hva som er sunt og livsdyktig, og hva som svikter i den afrikanske tradisjonen, under det brutale presset fra den kristne kolonialismen.

I spennet mellom dagsaktuell satire og kritisk verdsetting av tradisjonene finnes Wole Soyinka og afrikansk litteratur i dag. Hans personlige gud er krigsguden Ogun. Det er en skapende gud, som skaper nytt gjennom å ødelegge det gamle. Oguns motstykke er livsguden Obatala, han står for harmonien mellom alt levende, men skaper ikke noe nytt.

Behandlinga av Yoruba mytologi i essaysamlinga

«Myth, literature and the African world» kaster lys over romanen «Seasons of anomy». I denne romanen prøver han å si alt om den afrikanske situasjonen. Her skildres de utenlandske monopolenes allianse med de gamle høvdingene og de nye offiserene. Folkegrupper massakrerer hverandre som de gjorde det i Nigeria før og under Biafrakrigen, der Hausa blei satt opp mot Ibo, og Yoruba mot Hausa i et spill om olja i sørøst Nigeria. Håpet i romanen ligger hos folket fra Aiyero, en metamorfose av afrikansk urkommunisme og vitenskapelig Maoisme. Men ettersom historia utvikler seg blir løsningen mer og mer individualistisk og kvasireligiøs.

Selvsagt skal det være plass for symbolikk, men det er et faktum at folket fra Aiyero massakrerer, og håpet overføres, først til maoisten Ofeyi, seinere til leiesoldaten som kalles «Tannlegen». Skinnet av en frelser blir stadig tydeligere. Ofeyi er Obatala, «Tannlegen» er Ogun. Det er «Tannlegen» som representerer initiativ og håp når han til slutt forlater de andre i skogen, sammen med en brutalisert morder og fengselsvokter. Fra død og forråtnelse skal det nye vokse fram.

Egentlig bør Soyinka analyseres med forsiktighet. Det er så alt for lett å bli skuffa. For først og fremst er historiene hans forferdelig spennende, ulidelig tragiske og rasende morsomme. Han er ingen filosof, han er dramatiker. Han har skapt afrikansk drama.

Of afrikansk litteratur har reist langt før den kom dit. Engasjementet i samfunnsproblemen og jakta på en brukbar måte å kommunisere disse på er av relativt ny dato. Den vokste fram med de nye afrikanske statene. De første svarte forfatterne tilhørte en assimileret elite som var utdanna og levde i de hvite metropolene, Paris, London og New York. De skreiv klassisk litteratur som hverken i innhold eller form avslørte forfatterens nasjonale, rasemessige eller sosiale tilhørighet.

Den første reaksjonen mot dette kom på 20 tallet, gjennom Negritude bevegelsen i Paris, og Harlem rennessansen i New York. Nå var det moderne å være svart. Men som den Vest-Indiske antiimperialistiske teoretikeren Franz Fanon bemerket seinere: «For oss er mannen som tilber negeren like sjuk som han som forakter ham». Negritude bevegelsen og Harlem rennessansen malte fram bildet av det svarte naturbar-net. Den følelsesmessige, intuitive, spontane, dansende og syngende innfødte. Aimee Cesaire tilegnet sitt store dikt «Return to my native land.» til - «de som aldri temmet damp eller elektrisitet, de som aldri utforsket havet eller himmelen.»

På et plan var den «svarte bølgen» fra 20 tallet, den logiske motsetningen til de hvite rasistenes bilde på negeren. De hvite behersket vitenskapen og den analytiske tenkinga (implisitt, de svarte gjorde det ikke).

SOYINKA

Den «svarte bølges» svar på dette var, det gjør ikke noe, for vi har jo vår intuisjon.

I dag er dette standpunktet sjeldent blant svarte forfattere, og Soyinka har følgende kommentar til den hvites påstand om at -jeg tenker altså er jeg til.

Til dette vil ikke den svarte svare «jeg føler, derfor er også jeg til», han ville svare «Du tenker, derfor er du en-som-tenker, hvite -skapning -i -tropehjelme -i -afrikansk -jungel, hvite -mann -som -har -problem -med -å -tro -på -sin -egen -eksistens!» Og jeg kan ikke tenke meg at han kom fram til det synspunktet utelukkende via intuisjon.

Negritude ideologien avvises av svarte i dens utvendige forhold til svartes karaktertrekk. Den karakteriseres som ideologien til et fremmedgjort svart eksilborgerskap. Bare i Senegal har den fortsatt et visst fotfeste og er nærmest gjort til statsreligion. Senegals første president, dikteren Leopold Senghor var sjøl en av grunnleggerne av Negritudebevegelsen.

All kritikk til tross, den progressive funksjonen til den «svarte bølgen» fra 20 tallet kan ikke underslås. Den betød mye for den svarte selvfølelsen innafør kulturen. En av frontfigurene innafør Harlem renessansen, Langston Hughes, blei kommunist på 30 tallet og er på en måte utgangspunktet for hele den radikale afroamerikanske litteraturtradisjonen, med navn som Richard Wright, James Baldwin, Leroi Jones og Alice Walker.

Det som startet som en parnassrevolusjon i Paris og Harlem, der modernistiske ideer fra Nietzsche og Freud blei kledd i svart ham, fortsetter å øve sin innflytelse på svarte forfattere verden over, om enn på et annet plan. Senghor definerte Negritude som «*summen av den svarte verdens siviliserte verdier*». Med etableringa av den svarte verden som en politisk realitet på 60 tallet, har også litteraturens svarte verden fått et langt mer virkelig innhold.

I sin beskrivelse av det nigerianske samfunnet spiller kvinneskikkelsene en framtreddende rolle. Det er mennene som er korrupte og despotiske, kvinneskikkelsene er sterke og opprørske, enten de er nattklubbvertinner som i «Kongis høst» eller bønder, som i «Madmen and specialists». Da Wole Soyinka var 11 år fikk han sin politiske ilddåp som eneste mannlige innvidde i kvinnebevegelsen som hans grandtante organiserte blant bondekvinnene rundt Abeokuta. Han løp med beskjeder og lærte dem å lese, skrive og regne. Disse arbeidskvinnene kunne gå i dagevis, lasta som esler, for å komme til markedet med sine varer. Der blei de plyndra av politimenn og skatteoppkreve-

Den nigerianske kvinnesaks-pioneren Funmilayo «Bere» Kuti var Wole Soyinkas grandtante, og hadde stor betydning for hans politiske utvikling.

re. Sommeren 1945 organiserte Bere Kuti disse kvinnene til en marsj mot palasset til representanten for de lokale styresmaktene, med krav om at all skattlegging måtte opphøre. 50000 kvinner fra distriktene rundt strømmet til, og okkupasjonen av palasset varte i flere dager.

Slik var det de afrikanske bondekvinnene som gjorde den 11 år gamle Wole Soyinka politisk engasjert. De avslørte den hellige alliansen mellom de britiske kolonialistene og de afrikanske høvdingene, og lærte han at - «den mannen dør, som ikke protesterer mot urettferdighet.»

Hverken Soyinka eller noen annen afrikansk forfatter har gitt oss noen radikal mønsterroman, men finnes den i det hele tatt? Eller, hvem trenger den? Forfattere som Ngugi og Alex La Guma, som har utvikla et marxistisk litteratursyn, har hatt problemer med å gi tankene sine et passende formspråk. Men kanskje dette inntrykket skyldes den europeiske leseren, de skriver jo ikke for oss lenger, først og fremst.

Allikevel har Soyinka og de andre afrikanske forfatterne, til tross for kulturskiller, mye å si oss. De har historier å fortelle, og de henter dem ikke fra løse luften. Undertrykking er undertrykking, enten den skjer i Oslo eller Lagos. Mer forskjellig er vi ikke. ■

OSLO: KLASSE- UTVIKLING

Alt i 1970 utgjorde kvinnfolka «halve arbeiderklassen», men arbeiderklassen totalt minsker. Det er de intellektuelle skikta som vokser. Funksjonærborgerskapet har blitt en svær klasse som deler seg sterkt, mens kjerneproletariatet endrer seg kraftig.

Av Arne Bøe

Marx hevda i sin tid at den kapitalistiske epoken er kjennetegna ved at den har forenkla klassemotsetningene;

«Hele samfunnet spalter seg mer og mer i to fiendtlige leirer, i to store fiendtlige klasser som står direkte mot hverandre: Borgerskap og proletariat»

Det er mulig at det så sånn ut da, men utviklinga av kapitalismen har ikke bekrefta denne oppfatninga. I hvert fall er det ikke sånn her nå. Arbeidet med klasseanalyse av Oslo så langt viser at arbeiderklassen i byen minsker, til fordel for et oppsvulmende funksjonærborgerkap, mellom arbeiderklassen og småborgerkapet. Derfor spør jeg;

- Hva er en klasse?
- Hva slags klasser fins i Oslo?
- Hvordan er klasseutviklinga i byen?
- Klasseutvikling og kvinnfolk?
- Hva er kjerneproletariatet i Oslo?

Hva er en klasse?

Marxistisk teori har ganske dårlig om beina her. Marx etterlot seg ingen klar oppfatning av hva en klasse er. Lenin har gitt en definisjon av klasse, nærmest som en slengbemerkning i en helt annen sammenheng. Til gjengjeld er den godt egna til å skille virkelige samfunnsklasser under våre forhold:

«Klasser er store grupper av folk som skiller seg fra hverandre gjennom den plasseringa de har i et historisk fastlagt system for samfunnsmessig produksjon.

KLASSER

De skiller seg gjennom forholdet sitt til produksjonsmidlene (som i de fleste tilfellene er fastlagt eller formulert i lovene), gjennom den rollene de har i den samfunnsmessige organiseringa av arbeidet, og følgelig gjennom hvor stor del av den samfunnsmessige rikdommen de rår over og hvilken måte de skaffer seg denne delen på» (Lenin)

Jeg vil legge til at klasser er grupper av folk som faktisk fins i virkeligheten. Klassedelinga er ei faktisk deling som fins i det virkelige samfunnet. Klassedelinga er ikke et skjema vi bruker til å dele inn folk med. Klasser er ikke båser, der det er om å gjøre å jage alle samfunnsmedlemmer inn i rett bås. Klassedelinga omfatter derfor ikke nødvendigvis alle samfunnsmedlemmer. Det er ikke nødvendigvis sånn at alle tilhører en eller annen bestemt klasse. Og det er godt mulig å ha et bein i flere klasser.

Klasser er ikke grupper av folk som skiller seg fra hverandre etter den plasseringa de har i produksjonen. De skiller seg alt etter plassering i et «**system for samfunnsmessig produksjon**». (Lenin)

En langtidsledig arbeider har ikke noen plass i produksjonen. Han er utafør produksjonen. Men han tilhører likevel «klassen til de som står i produksjonen». En behøver ikke å være bedrifts — eller aksjeeier eller bedriftsleder for å tilhøre borgerskapet. En god del av samfunnstoppene er ikke noen av delene. Men de tilhører likevel «klassen til kapitaleierne og bedriftslederne.»

Hvis klasser er noe som fins i det virkelige samfunnet, må det være mulig at det oppstår en felles klassebevissthet mellom forskjellige folk som tilhører samme klasse. Virkelige klasser må være mer eller mindre tilbøyelige til å innta felles holdninger og oppføre eller handle på samme måte, ihvertfall i forhold til andre klasser. (Og de vil være tilbøyelige til å splitte seg opp i fraksjoner som slåss innbyrdes.) Men klasser kan ikke være grupper av folk der felles klassebevissthet, felles holdninger eller handling ikke er mulig.

Hvilke klasser må vi regne med

Holdninga til partiet er at det fins tre klasser i Norge;

Borgerskapet, småborgerskapet og arbeiderklassen. Med det utgangspunktet som er tatt her, kommer undertegna til at det i virkeligheten må finnes flere enn tre klasser.

Borgerskapet må være (minst) to klasser; **Monopolborgerskapet** er en egen klasse. Det skiller seg fra borgerskapet ellers ved at;

— det er klassen til dem som eier eller disponerer over monopolkapital. (Forholdet til produksjonsmidlene.)

— det er den klassen som har statsmakta. (Rollen i den samfunnsmessige organiseringa av arbeidet.)

— det rår over hoveddelen av «den samfunnsmessige rikdommen».

Ahmed, pakistansk kjøpmann som har slått seg opp og driver tre dagligvare-forretninger forskjellige steder og byen, tilhører ikke samme samfunnsklasse som Willoch.

Småborgerskapet må være (minst) to klasser:

KLASSER

Funksjonærborgerskapet er en egen klasse. Det skiller seg fra arbeiderklassen ved at det inntar en mellomstilling i samfunnet, og — ved høyere utdanning og intellektuelt arbeid. Men det skiller seg også fra det tradisjonelle småborgerskapet av sjølstendige næringsdrivende ved at;

- det er sammensatt av lønnstakere, ansatte (dvs. ved måten de skaffer sin del av «den samfunnsmessige rikdommen» på).

Harry, finsk murer, driver sjølstendig, har Kaukko og Pekka i arbeid, tilhører ikke samme samfunnsklasse som en konsulent i staten, universitetslektor eller politifullmektig.

Intellektuelle er ikke en egen klasse, men deler seg på flere (alle) borgerlige og småborgerlige klasser. Det store flertallet tilhører funksjonærborgerskapet. Monopolborgerskapet blir mer og mer dominert av intellektuelle. Det fins intellektuelle sjikt i det tradisjonelle småborgerskapet.

En klasseanalyse av Oslo må etter dette forsøksvis dreie seg om (minst) disse klassene:

- Monopolborgerskapet
- Det «ikke-monopolistiske» borgerskapet (klassen til de mellomstore og små kapitalistene?)
- Funksjonærborgerskapet
- Arbeiderklassen

Klasseutviklinga i byen

Fra 1960 til 1980 er nærings-strukturen i byen snudd på hodet. I hele perioden har omkring en femtedel av alle yrkesaktive jobba i varehandelen. I 1960 jobba omkring halvparten i industri, bygg og anlegg, transport og samferdsel, mens en tredjedel jobba i tjenesteyting, offentlig administrasjon, bank og forsikring. I 1980 var dette forholdet omvendt.

Arbeiderklassen i Oslo minker.

Arbeiderklassen i Oslo har gått tilbake i størrelse siden 1970. Det gjelder både i absolutte tall og i andel av den yrkesaktive befolkninga i byen. Det går fram av den følgende beregninga av størrelsen og sammensetting av arbeiderklassen for 1970 og 1980. Se tabell 1.

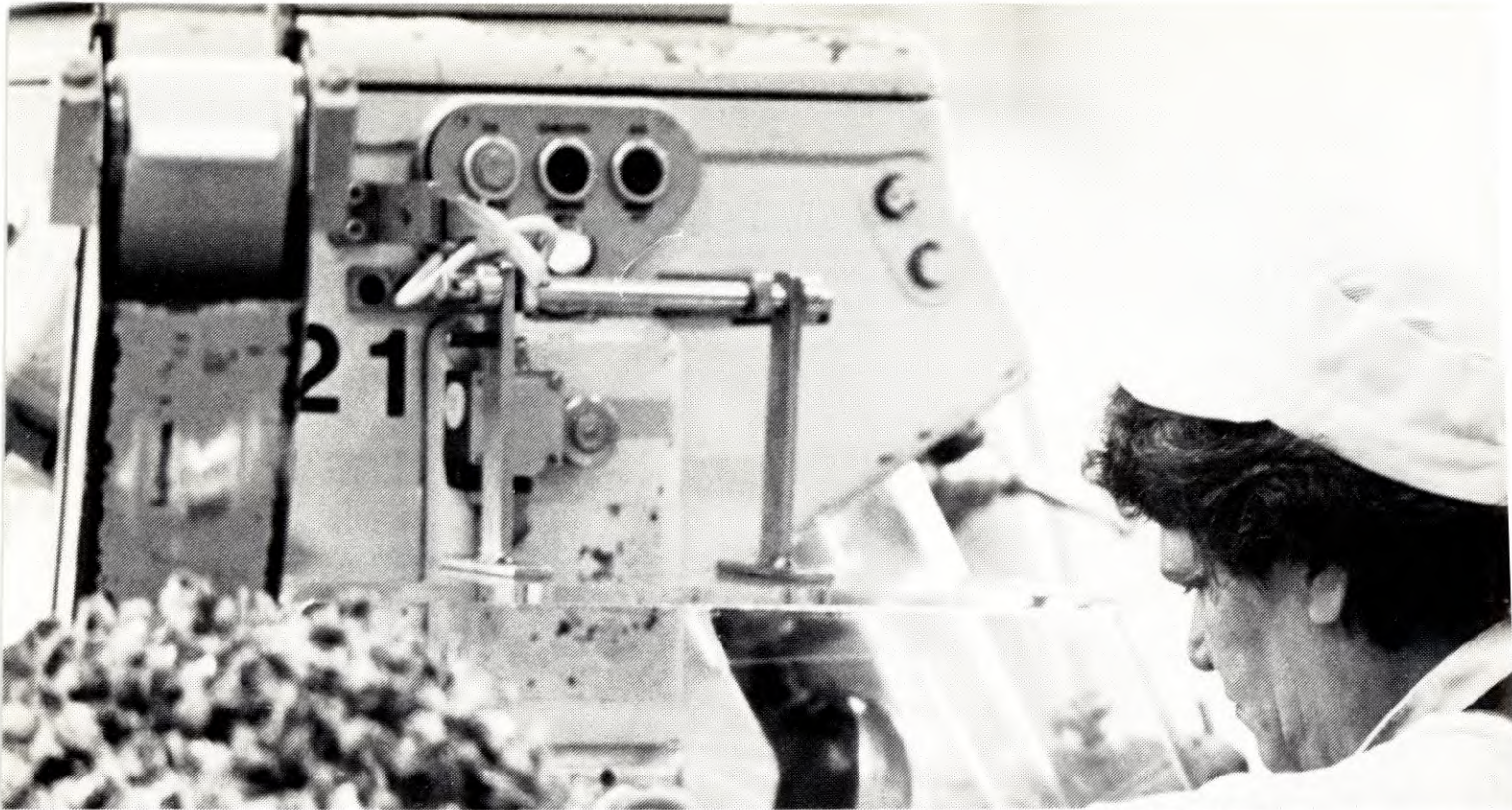
Etter dette har den yrkesaktive arbeiderklassen i byen minska med 17000 folk på til år. I andel av hele den yrkesaktive befolkninga er det en nedgang fra 62 til 55 prosent.

Hoveddelen av nedgangen gjelder arbeiderne i industri, bygg og anlegg og transport. Dessuten har tallet på kontorfunksjonærer gått ned. Dette skyldes nesten helt sikkert også tilbakegangen for industrien: Industri-funksjonærene har blitt færre.

Det har vært en vanlig oppfatning at tilbakegangen for industriarbeidere blir mer enn oppveid av ei økning av arbeiderklassen i handel og kontor og tjenesteyting. Det kan godt være sann på landsbasis. Men ikke i Oslo.

Hvis vi slår sammen industri-, bygg-, og anleggs- og transportarbeiderne og på den andre sida tar butikk- og kontorfunksjonærene og arbeidere og funksjonærer i tjenesteyting får vi følgende tabell:

Her ser vi at økinga av arbeiderklassen i tjenestey-

Økinga av kvinne-andelen i arbeiderklassen skjedde først og fremst «i bønn» hevder artikkelforfatteren. Bildet er fra Freia.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Tabell 1. Beregna størrelse og sammensetning av arbeiderklassen i Oslo, 1970 og 1980

	1970	1980
Arbeidere i jord og skogbruk	824	865
Industri-, gruve- og oljekarbelnere	54 183	25 107
Bygg- og anleggsarbeidere	17 778	8 497
Transport-, laste- løse- og lagerarbeidere	18 500	14 063
Butikkfunksjonærer	14 490	14 291
Kontofunksjonærer	37 570	49 700
Skolelærere og funksjonærer i offentlig utdanning	56 800	60 477
Totalt	152 335	135 320

Tabell 2. Arbeidere i og utenfor industrien i Oslo, 1970 og 1980

	1970	1980
Arbeidere i industri, bygg & anlegg, transport	63 450	47 240
Butikk- og kontofunksjonærer, arbeidere og funksjonærer i tjenesteyting	88 080	87 220

ting (og som hovedsak er ei økning av «sjukehusproletariatet») nesten oppveier tilbakegangen for kontorfunksjonærene, men bare nesten.

Denne utviklinga har fortsatt på 80-tallet.

Nedgangen i arbeiderklassen i byen drives av tilbakegangen for industrien. Fra 1972 til 1983 ble en tredjedel av de sysselsatte i Oslo-industrien (arbeidere og funksjonærer) vekk.

De intellektuelle skikta eser kraftig opp.

Et anslag som helt sikkert er for lavt: Antallet intellektuelle økte fra omkring 25 000 i 1979 til omkring 40 000 i 1980. Dette gjelder ansatte intellektuelle. Og særlig gjelder det lærerne, sosialarbeiderne, de øvre og mellomskiktene i stats- og kommuneadministrasjonen og den tekniske intelligentsiaen.

Storparten av økinga har skjedd innafør funksjonærborgerkapet. Men også i monopolborgerkapet, på toppen i stat og kommune.

Funksjonærborgerkapet har vokst kraftig særlig på 70-tallet.

Omtrent i samme forhold som arbeiderklassen har minka. Og praktisk talt hele økinga i funksjonærborgerkapet er ei øking i de intellektuelle skikta.

Funksjonærborgerkapet har blitt en svær klasse, som nå antakelig omfatter innpå 100 000 av alle yrkesaktive i byen. Og det er en klasse som vokser. Arbeiderklassen er fortsatt den største klassen i byen. Men hvor lenge er den det? Blir funksjonærborgerkapet den største klassen i Oslo i framtida?

Når?

Funksjonærborgerkapet er en klasse som deler seg sterkt. På den ene sida inneholder det skikt som ligger nært opp til borgerkapet (eller de borgerlige klassene). På den andre sida omfatter det store skikt som står svært nær arbeiderklassen og delvis også oppfatter seg som en del av arbeiderklassen. Får dette noe å si for klasseinnrettinga?

Kvinnfolka kommer

Men egentlig «kom» kvinnfolka for lenge siden. Det er sagt at det har skjedd en eksplosjon i yrkesdeltakelsen til kvinnfolka på 70-tallet og at dette har skjedd på «bønn» i arbeiderklassen. I Oslo skjedde denne eksplosjonen på 60-tallet. Størrelsen på den kvinnelige befolkninga i yrkesaktiv alder var omtrent den samme i 1960 og 1970, omkring 180 000. Men forholdet mellom yrkesaktive og ikke yrkesaktive var svært forskjellig. Se tabell 3.

Tabell 3. Kvinners yrkesaktivitet i Oslo, 1960 og 1970

	1960	1970
Yrkesaktive	78 300	102 000
Ikke yrkesaktive	102 200	79 300

Som vi ser ble forholdet snudd opp ned. Antallet yrkesaktive kvinnfolk har her økt med over 30 prosent. Og den økinga skjedde i hovedsak på «bånn» i arbeiderklassen, i de lavest lønna skikta innafor handel og kontor og tjenesteyting.

Dette skjedde riktignok i en periode da den yrkesaktive befolkninga som helhet økte. Fra 1970 til 1980 økte også yrkesaktiviteten til kvinnfolk med omkring 10 prosent. Dette skjedde samtidig som den yrkesaktive befolkninga i byen som helhet ikke økte. Vi ser også at den gruppa ikke yrkesaktive blant kvinnfolka var nesten halvert i 1980 sammenlikna med 1960. Se tabell 4

Tabell 4. Kvinners yrkesaktivitet i Oslo, 1970 og 1980

	1970	1980
Yrkesaktive	152 000	170 000
Ikke yrkesaktive	70 000	50 000

Denne økinga skjedde ikke innafor arbeiderklassen. Hele denne økinga skjedde i mellomskikta og på toppen i samfunnet. Antallet kvinnfolk i intellektuelt arbeid ble nesten dobla på 70-tallet. Og antallet kvinnfolk i de høyere skikta i stats- og kommuneadministrasjon ble mangedobla. Det ble ikke flere kvinnelige arbeidere og lavere funksjonærer på 70-tallet.

Kvinnfolka er flertallet av arbeiderklassen i byen. Alt i 1970 var kvinnfolka «halve arbeiderklassen». Når de nå er flertallet kommer det altså ikke av at «den kvinnelige arbeiderklassen» har økt etter det. Det kommer av at «den mannlige arbeiderklassen» har skrumpet.

Sammensetninga av kvinnelige yrkesaktive er «mer proletær» enn for menn (med omkring 10 prosent). Blant yrkesaktive mannfolk er arbeiderne og lavere funksjonærer i klart mindretall. Blant kvinnfolka i klart flertall. Samtidig har utviklinga siden 1970 vært at sammensetninga av de yrkesaktive kvinnfolka er blitt mindre proletær — som for menn.

Den kvinnelige andelen av arbeiderne i industri, bygg og anlegg har i hele perioden fra 1960 ligget rundt 15-16 prosent. Men i andel av alle yrkesaktive kvinnfolk har denne gruppa gått kraftig tilbake, fra omkring 14 prosent i 1960 til 4 prosent i 1980.

Hvis vi derimot ser på arbeiderklassen i byen, industri-, bygg- og anleggs- og transportarbeidere unntatt, utgjorde kvinnfolka i 1980 80 prosent. Deltidsarbeid er riktignok dobbelt som vanlig blant kvinnfolka som blant mannfolka, men uansett utgjorde altså kvinnfolka fire femtedeler av alle arbeidere og lavere funksjonærer i butikk, på kontoret, i privat og offentlig tjenesteyting.

Den som har noe han skulle ha sagt til denne delen av arbeiderklassen i Oslo, som er flertallet av arbeiderklassen, må altså ha klart for seg at han henvender seg til kvinnfolk.

Hva er kjerneproletariatet i byen?

Opp gjennom åra har det blitt lagt forskjellig mening i dette begrepet: industriarbeidere eller arbeiderne i

storindustrien, eller på andre store arbeidsplasser og funksjonærer på store arbeidsplasser i det hele tatt, har vært tillagt en sånn rolle.

Mest vanlig har antakelig vært å snakke om kjerneproletariatet som arbeiderne i industri, bygg og anlegg og transport.

Det hevdes at dette kjerneproletariatet har utspilt si rolle som den faktisk ledende krafta i arbeiderklassen. Og fra en del av kvinnfolka hevdes det at den kvinnelige arbeiderklassen har overtatt denne rollen.

Så hva er kjerneproletariatet i byen?

Først et forøk på definisjon:

Kjerneproletariatet er den delen av arbeiderklassen som er:

- mest konsentrert og best organisert, og
- står klarest i motsetningsforhold til borgerskapet og har sterkest klassebevissthet.

Stilling i produksjonen tillegges ikke noen avgjørende rolle her.

Etter dette er det fortsatt sånn at arbeiderne i storindustrien og i de store entreprenør- og transportbedriftene skiller seg ut, som den mest bevisste og best organiserte del av arbeiderklassen i byen. Dette er fortsatt kjerneproletariatet i Oslo. (Dette sjøl om det store flertallet her ikke er kvinnfolk. Og sjøl om bruk av hjelm er vanlig her). En del av industri- og transportarbeiderne må også etter dette regnes til de mer perifere delene av arbeiderklassen.

Men det holder også på å danne seg et «nytt» kjerneproletariat i byen. Det oppstår i den «nye arbeiderklassen» (som verken er ny eller noen egen klasse), dvs blant arbeiderne og funksjonærene i tjenesteyting, kontor- og butikkfunksjonærene ellers.

Det består ikke av «kvinnfolka i arbeiderklassen». En (liten) del av kvinnfolka tilhører også det tradisjonelle kjerneproletariatet. Men det består for en stor del av arbeidere og funksjonærer på de store kvinnearbeidsplassene utafør industrien.

Dette er et «nytt» kjerneproletariat under utvikling, i den forstand at det oppstår i en annen del av arbeiderklassen, i ei anna tid og under andre forhold enn, og uavhengig av det tradisjonelle kjerneproletariatet.

At det oppstår, henger sammen med endringene i næringsstrukturen i byen. Det henger sammen med eksplosjonen i yrkesdeltakinga til kvinnfolk. Og det henger sammen med kampen mot kvinneundertrykking og kvinnefrigjøringa i samfunnet.

Det tradisjonelle kjerneproletariatet, som før var den fullstendig dominerende delen av arbeiderklassen i byen, både i størrelse og innflytelse, er kraftig desimert, men har fortsatt stor innflytelse. Dette kan forandre seg. Og dette kjerneproletariatet kan bli så lite at det aleine fører til at det får drastisk mindre innflytelse. Men vi må ikke forveksle det at dette er mulig med at dette er noe som faktisk har skjedd.

A lukke øya for det «nye» kjerneproletariatet ville ikke være særlig lurere. A finne ut hvor dette oppstår og hvordan det ser ut er et svært viktig spørsmål for ei klasseanalyse av byen. Og når får framveksten av dette «nye» kjerneproletariatet noe å si for partiets innretting i Oslo? ■

KLASSER

Trondheim:

KLASSEUTVIKLING

Kvinnene utgjør temmelig nøyaktig femti prosent av arbeiderklassen som har økt kraftig de siste tjue åra. Spesielt gjelder dette serviceproletariatet. Industriproletariatet vil i lang tid utgjøre det største og beste organiserte skiktet innafor proletariatet. De viktigste positive perspektivene på klasseutviklinga er at service- proletariatet kan fungere som historisk brobygger over til småborgerskapet.

Av Peder M. Lysestøl

For marxister er spørsmålet om klassenes styrke og stilling, forandringene og perspektivene avgjørende for hvordan vi ser på framtida. I Manifestet sier Marx: «Historien om alle samfunn er historien om klassekamper». Til alle tider har de undertrykte klassene prøvd å gjøre opprør mot undertrykkerne. «I vår epoke, borgerskapets epoke, særkjennes imidlertid ved at den har forenkla klasemotssetningene. Hele samfunnet spaltes seg mer og mer i to store fiendtlige leire i to store klasser som står direkte mot hverandre: borgerskap og proletar.»

Det er den undertrykte klassen, proletariatet, som står i spissen for opprøret. Uten et sterkt og opprørsk proletariat, vil kampen mot borgerskapets herredømme sjølsagt også bli på et lavt nivå. Spørsmålet om proletariatets styrke og utvikling dreier seg derfor om hvorvidt det blir opprør og revolusjon i landet.

Jeg vil i denne artikkelen i første rekke bringe fram fakta om hvordan proletariatet utvikler seg i Norge. Men dette dreier seg også om revolusjonens muligheter. Når jeg har valgt å ta materiale fra Trondheim henger det sammen med at det ble nødvendig å gå ned til den enkelte arbeidsplassen. Alt tyder på at utviklinga i Trondheim stort sett er representativt for norske mellomstore og store byer. Jeg tror også hovedtendensen gjelder for landet, ja trolig også for alle høy-industrialiserte land.

Marx sier ikke bare at alle samfunn fram til nå er kelasesamfunn. Han sier også at proletariatet vokser med industriens utvikling: «...det blir trengt sammen i større masser, det vokser i styrke, det blir sin egen styrke bevisst.» Og, sier han: «Av alle klasse som i dag står mot borgerskapet, er bare proletariatet en virkelig revolusjonær klasse...»

Medlemmene av «Jægerklubben» i sving. Klasses tilhørighet ukjent. FOTO: KLASSEKAMPEN

KLASSER

Stemmer dette med den utviklinga vi har sett? At stadig flere gjennom den voldsomme veksten i produksjonen og varehandelen er trukket inn i yrkeslivet er klart. I 1960 var 55 prosent av folk over 15 år yrkesaktiv. 20 år seinere var dette økt til 67 prosent. Men er de trengt sammen i større masser, er det proletariatet som har vokst?

Det er liten tvil om at utviklinga i de europeiske landa på noen områder avviker fra de framtidssiktene Marx og Engels trakk opp for over 100 år siden. Industrien vokser ikke lenger. Tvert om har industriproduksjonen stagnert for over 10 år siden. Tallet på industriarbeidere har vært i tilbakegang i over 10 år. Tallet på ansatte i den offentlige sektoren har vokst i alle land. Et stort sjikt av folk i administrasjon, forsvaret, politi, utdanning, helse- og sosialvesen har vokst kraftig.

Sett fra vår del av verden blir denne utviklinga helt påfallende. Men siden Marx sin tid har de nasjonale markedene blitt sprengt og økonomien er blitt en verdensøkonomi. Vi har fått «internasjonal arbeidsdeling» — klassenes utvikling må også ses i et verdens-

perspektiv. Tar vi et slikt utgangspunkt oppdager vi blant annet at i 1970-åra, mens tallet på arbeidere i industri og bergverk gikk betydelig tilbake i Norge og andre industriland, har antallet arbeidere i disse bransjene i den tredje verden vokst med minst 100 millioner. På grunnlag av FN-statistikk beregna jeg sysselsettingsveksten i syv tilfeldig valgte land i den tredje verden fra 1970 til 1980, Tyrkia, Egypt, Brasil, Chile, Pakistan og Thailand. I disse landa har industri-sysselsettinga økt fra 10 til 17 millioner, dvs. 70 prosent. Dersom vi anslår at India har hatt samme vekst (mangler tall for India) er det i dag omlag 35 millioner industriarbeidere i India — mot 25 millioner i USA eller 14 millioner i Japan. **I verdensmålestokk er det derfor liten tvil om at proletariatet vokser, at stadig flere forlater landsbygda og samles omkring industrien og storbyene.**

I løpet av etterkrigstida har det industrielle Eurpa og USA fått mer og mer rollen av administrasjons- og finanssenter. Voldsomme statsapparat, utdanningsinstitusjoner og helse-systemer er bygd opp, mens en stadig større andel av produksjonen av råvarer, matvarer, forbruksvarer og også industrielle ferdigvarer er overført til den tredje verden. Dette har påvirket klasseforholda i Europa, men det har ikke fjernet klassene. Lenin så disse tendensene alt i tida etter den første verdenskrigen. I artikkelen «En stor begynnelse» klargjør han kriteriene for ei marxistisk klasseinndeling. Disse kriteriene har AKP også i hovedsak lagt til grunn for sin analyse av klassene i Norge.

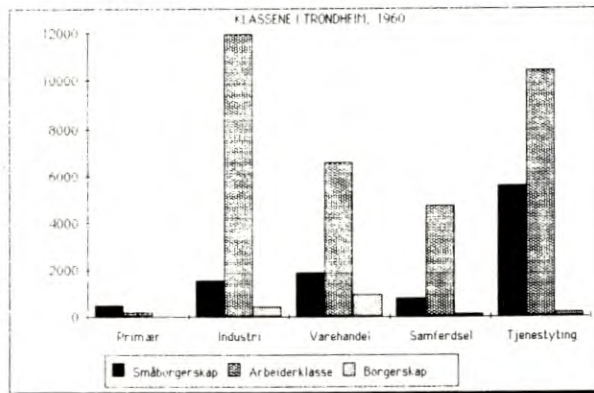
Lenin understreker at klasser oppstår *historisk*. Klassene forandres ikke over dagen, men dannes gjennom en lang prosess. Videre trekker Lenin fram tre kriterier som bestemmer klassesilhørigheten:

- Forholdet til produksjonsmidlene.
- Rollen i den sosiale organiseringa av arbeidet.
- Hvor stor del av den samfunnsmessige rikdommen en får.

Klassene i Trondheim, 1960-80

For å kartlegge hvordan klassene har utviklet seg i Trondheim har det vært nødvendig å gå flere omveier på grunn av mangel på tilfredsstillende statistikk.

Ut fra tall for Trondheim fant jeg følgende utvikling:

KLASSER

legg merke til at etter 1960 har det vært kommunesammenslåinger. I mine tall mangler mindre områder i Trondheim for 1960.

Syssetningen fordelt på næringer

1. Syssettinga i industrien nådde en topp i 1970, men andelen av yrkesbefolkninga har gått tilbake siden 60-tallet.

2. Tjenesteyting har overtatt rollen som den næringa som syssetter klart flest. Andelen var steget fra 26 prosent i 1960 til 37 prosent i 1980.

3. Tallet på yrkesaktive totalt har vokst med 74 prosent fra 1960 til 1980. Dette skyldes først og fremst en kraftig vekst i tallet på yrkesaktive kvinner, hele 145 prosent (se figur 2). Samtidig har tallet på «husmødre» gått drastisk tilbake.

4. Samtidig som tallene viser stor vekst i tallet på sysselsatte har det også vært en voldsom vekst i deltidsstillinger. Det mangler tall for deltidsjobber i 1960, men i 1970 var andelen av folk som jobba under 1000 timer, 16 prosent. I 1980 var denne andelen steget til 31 prosent. Hele 44,4 prosent av alle kvinnene jobba nå deltid. Omfanget av deltidsarbeid har vært så sterkt at det er nedgang i personer i full jobb fra 1970 til 1980! Også i industrien har tallet på deltidsjobber økt betraktelig. Totalt jobber 25 prosent deltid, fra 1970 har det vært en nedgang i heldagsstillinger i industrien på 21 prosent. Det er innafor varehandelen og tjenesteyting deltidsarbeidet er mest utbredt (33 og 34 prosent). Det er også en tendens til at tallet på korttidsjobber øker. 21 prosent av alle kvinnene jobba i 1980 bare i 1/4 stilling.

Kvinnene har kommet for fullt ut i arbeidslivet, men bare en liten del av disse har fått heldagsjobber de kan leve av. Det store flertallet må ha støtte av en partner eller fra det offentlige for å klare seg.

Den delen av befolkninga som ikke har arbeid har holdt seg konstant på 33-35 000 i perioden. Tallet på husmødre er gått drastisk tilbake, mens tallet på pensjonister og trygdede er økt kraftig, fra 7 900 i 1960 til 21 400 i 1980. Dette er en vekst på 170 prosent. Hver 5. voksen er i dag trygda. I 1960 var andelen hver 9.

Arbeiderklassen i de ulike næringene

1. I industrien utgjør arbeiderklassen over 80 prosent. Fra 1960 til 1980 har andelen vært noe redusert. Her er arbeidsdelinga fortsatt klar.

2. Innafor varehandel og forretningsvirksomhet er arbeiderklassen anslått til i underkant av 70 prosent. De store bankene og varehusene er dominert av folk innafor ekspedisjon, lager og transport.

3. Samferdselssektoren har mye samme strukturen som industrien. Arbeiderklassen utgjør over 80 prosent. På Trondheim buss og trikkeselskap har jeg beregnet arbeiderklassen til nesten 90 prosent.

Arbeidere og funksjonærer i offentlig og privat tjenesteyting er den største gruppa innafor arbeiderklassen, her representert ved postkontor i Oslo.

FOTO: KLASSEKAMPEN

KLASSER

Hva med arbeiderklassen innafør «tjenesteyting»

Jeg måtte da gå til primærkilden, studere de store tjenesteytings-arbeidsplassene konkret. Ved hjelp av stillings-oversikter fra den kommunale forvaltningen, universitetet og televerket og en rekke diskusjoner med planleggere og ansatte på disse områdene har jeg laget klasseanalyser av disse store «tjenesteytings-arbeidsplassene».

Den kommunale forvaltningen.

Tallene jeg her bygger på er for 1972 og 1982. I denne perioden har forvaltningen svulmet opp — en vekst på omlag 100 prosent. Som vist til tidligere omfatter den kommunale forvaltning en bredt spekter av stillinger. Den største yrkesgruppa er trolig lærere, 25 prosent. Ellers har vi store grupper av saksbehandlere, kontorarbeidere, teknikere, renholdspersonale, vaktmestere etc.

På mange områder er skillet mellom klassene vanskelig å trekke. Jeg har valgt å plassere alle lærerne i småborgerskapet. Saksbehandlere fra sekretærer og oppover er også plassert her. Det samme gjelder sykepleiere og sosialkuratorer. Her har jeg holdt meg til det som har vært «gjengs» i AKP, men i et seinere kapittel vil jeg gå inn på ei grundigere drøfting av disse grenseområdene. Resultatet vi da kommer fram til viser;

	1972	1982
Borgerskapet	1	1
Småborgerskapet	51	43
Arbeiderklassen	48	56
I alt	100	100

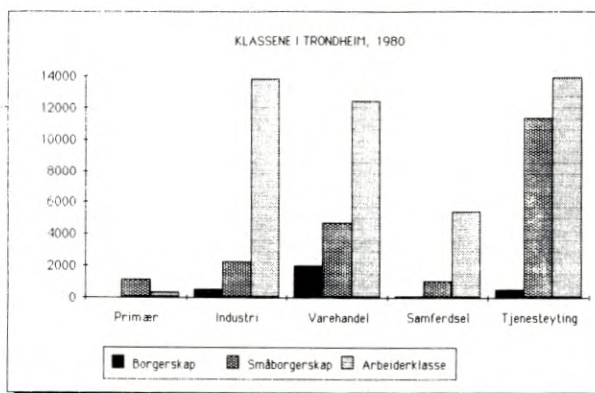
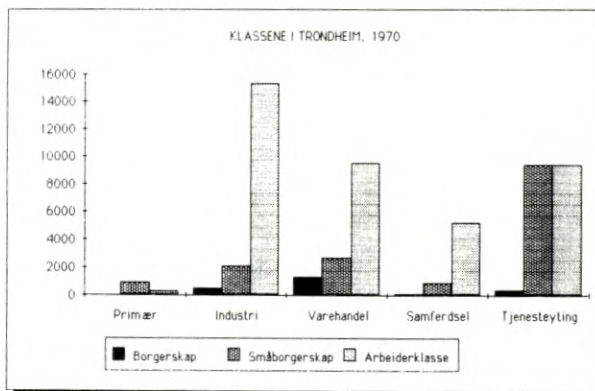
Arbeiderklassen — en klasse i forandring

Arbeiderklassen i Trondheim har vokst fra omlag 28 000 i 1960 til 46 000 i 1980. Mine analyser viser at borgerskapets eventuelle drøm om at den plagsomme arbeiderklassen skal forsvinne, er helt feilaktig. Tvert om vokste den med 41 prosent mellom 1960 og 1970 og 16 prosent mellom 1970 og 1980. Men klassens relative stilling er noe svekket, men ikke vesentlig. Fortsatt i 1980 utgjør arbeiderklassen 65 prosent av den yrkesmessige befolkninga. Såvidt jeg kan forstå viser dette en vesentlig mindre klassemessig endring enn det forskere tidligere har trodd. Jon Ivar Elstad viser ved hjelp av folketellingstall at arbeiderklassen i 1980 utgjorde 53 prosent. Dette henger sammen med at folketellinga er utilstrekkelig som kilde. (Men også i en viss grad at han ser på hele landet.)

Tallene viser at vår oppfatning av arbeiderklassen henger etter realitetene. Proletariatet i industrien har gått tilbake med 10 prosent siden 1970. Men den kraftigste tilbakegangen har vært etter 1980. Jeg har i fig. 4 delt proletariatet i produksjonsproletariat og serviceproletariat.

Produksjons-proletariatet er arbeidere i industri, bergverk bygg og anlegg og transport. Dette er det klassiske proletariatet eller kjerneproletariatet.

Den andre delen utgjør det jeg har kalt servicepro-

letariaty,- folk i tjenesteyting, varehandel og forretnings-virksomhet.

Mens produksjons-proletariatet har gått tilbake siden 1970, har service-proletariatet fortsatt å vokse kraftig. Totalt har denne delen av proletariatet vokst med over 140 prosent. Dette er langt mer enn det småborgerskapet har vokst i perioden. (104 prosent). Dette bekrefter klart det blant annet den danske marxisten og historikeren Benito Scocozza sier; «Det er en rask samfunnsmessig reorganisering av klassestrukturen.»

Det er riktig som Elstad påpeker i Røde Fane 1/84 at «mellomskiktene vokser», men når han legger så stor vekt på det oppsvulmete toppskiktet her, stemmer det ikke med mine tall. Det er først og fremst de lavere skiktene, det jeg har inkludert i arbeiderklassen som har vokst. Den andre store forandringen i arbeiderklassen er kjønns sammensetninga. Mens kvinnene utgjorde 32 prosent av arbeiderklassen i 1960 var andelen steget til 46 prosent i 1980. Utviklinga har hatt samme retning siden da. Min undersøkelse viser derfor at kvinnene i Trondheim utgjør nokså nøyaktig 50 prosent av arbeiderklassen i dag.

Over 70 prosent av kvinnene i arbeidslivet tilhører arbeiderklassen i dag, mot vel 60 prosent av mennene. Kvinnenes andel av byens borgerskap er nesten ubetydelig, trolig i størrelsesorden 8-10 prosent.

Over sytti prosent av kvinnen hører til arbeiderklassen idag, kvinnene arbeider ved Seafood i Vardø.

FOTO: KLASSEKAMPE

Hvilken klasse tilhører mellomskiktene?

Klasser dannes historisk. Gradvis vil de ulike grupperne innafor mellomskiktene knyttes til en av klassene eller danné nye klasser. Den teknologiske revolusjonen vil påskynde denne prosessen kraftig. Mitt utgangspunkt er at vår forestilling om klassene, og folks egen forestilling om hvilken klasse de tilhører, henger etter den objektive utviklinga. men sett fra herskerklassens synspunkt, er vi kanskje alle mer eller mindre et stort skikt «lønnsslaver», folk de kan høste merverdi fra, alt etter behov.

Grupper som lærere, ingeniører og sjukepleiere har vært gjennom en langsom «proletarisering». Av ulike grunner konkluderer jeg med at lærere og ingeniører fortsatt tilhører småborgerskapet. Mens jeg mener sjukepleierne er en del av serviceproletariatet. De gjør reint pleiarbeid — jobber «direkte i produksjonen».

Kampen om profitten tvinger borgerskapet i de høyt utvikla landa til å sette inn storangrep mot mellomskiktet når krisa i økonomien utvikler seg og profitten synker. Den teknologiske revolusjonen trekker i samme retning. For det store skiktet av folk i «mellomskikta» er veien til proletariatet kort. Men betyr dette veien inn i opprørernes rekker?

Konklusjon

Industriproletariatet vil fortsatt i lang tid utgjøre det største og best organiserte skiktet innafor proletaria-

tet. Samtidig ser vi at industriproletariatet vokser i den 3.verden. Borgerskapet, som er internasjonalt, møter stadig sterkere motstand i de fattige landa. Proletariatet i de rike landa vil også knytte bånd til «fortroppen» i denne delen av verden.

Serviceproletariatet har i dag lavere klassebevissthet enn arbeiderne i industrien. Det henger sammen med historiske årsaker, de er ferskere, de har arbeid som ligner mer på småborgerens, de er ofte i forskjellige fagforeninger som organiserer på tvers av klassegrensene, men forskjellene blir mindre. Folk ser seg stadig klarere som folk i «samme bås». Styrkingen av klassebevissthet er med på å styrke proletariatet som helhet.

Den historiske motsigelsen mellom arbeidere og funksjonærer, mellom arbeiderklassen og småborgerskapet blir mindre. Serviceproletariatet kan fungere som historiske brobyggere over til småborgerskapet og dermed styrke enhetsfronten i folket mot borgerskapet og herskerklassen. Dette er etter min mening viktige positive perspektiver ved den nåværende klasseutviklinga.

Jeg har påstått at vår bevissthet om klassene henger etter de store forandringene som har skjedd innafor arbeiderklassen. Progressive som fortsatt henger etter i slike forestillinger vil bli akterutseilt av utviklinga. Jeg håper denne artikkelen kan fungere til å bringe oss mer i samsvar med virkeligheten. Bare da kan vi virkelig trekke opp en riktig politisk strategi for klassekampen i årene framover. ■

KRAFT OG KRAFTSOSIALISME

AKPs utkast til nytt arbeidsprogram foreligger — og bringer bl.a følgende forslag til en revolusjonær politikk for kraftkrevende industri:

«Prispolitikken på krafta er et viktig virkemiddel for å drive planlagt nedlegging av kraftkrevende industri — og dermed mye av de ensidige industristedene i Norge. AKP(m-l) krever: — Fjern el-avgifta som helhet for den kraftkrevende industrien. Bedriftene må skattlegges etter overskudd ikke etter forbruk av kraft.

— Kalkulasjonsrenta må ikke settes høyere enn fire prosent, altså det samme som i Sverige. Avskrivingsstida settes til 60 år.

— Ingen nye kraftkontrakter til den kraftkrevende industrien må gis på høyere kostnadsnivå enn for 1976-kontraktene. Det knyttes betingelser om energi-gjenvinning til disse kontraktene.

— Lokalsamfunnet skal ha full råderett over all kraft som blir produsert på det enkelte sted, slik at ikke krafta uten videre blir overført til andre steder og arbeidsplasser lagt ned.

— Staten må sikre full drift av Jernverket, A/S Sydvaranger og Sulitjelma.

De som vil ha denne formuleringa i Arbeidsprogrammet sier at lavere pris på el-kraft for den kraftkrevende industrien er et viktig krav for å opprettholde arbeidsplassene.»

Forslaget er drastisk, og etter min mening usedvanlig langt unna arbeiderklassens interesser. For folk utenfor industrien vil det antakelig virke teknisk og uforståelig. Derfor vil jeg prøve å «oversette» forslaget.

DRASTISK FORSLAG

Det første forslaget er at bedriftene skal slippe el-avgift. Disse bedriftene betaler i dag langt lavere pris enn andre for krafta — antakelig rundt halv pris. Og da er det kraft ut fra kraftverket jeg snakker om — sjølsagt gjør overføringskostnader krafta dyrere å levere til alminnelig forbruk. Kravet betyr altså at AKP skal gå inn for at den kraftkrevende industrien skal få ennå lavere kraftpris enn nå. Det betyr at det opp-

muntres til å sløse mer med strøm, og det betyr at strømmen ellers enten må få økt pris — eller rasjoneres. De som vil nyte godt av den lave strømprisen er en gruppe av de største monopol-konsernene i Norge. De støtter da også dette kravet ivrig. Et enkelt — og faktisk ganske fornuftig reformkrav under kapitalismen vil være å kreve lik pris for kraft — uansett hvem som får den. Et slikt krav kan sikkert bare gjennomføres over noe tid — men en kan kreve at det er målet.

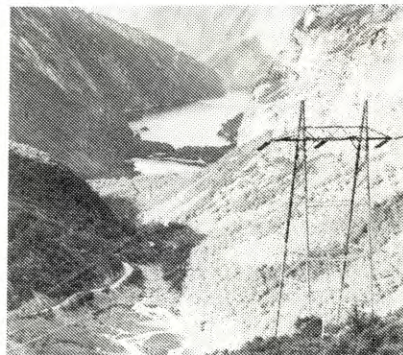
Det andre kravet gjelder «kalkulasjonsrenta» — som ikke skal være over fire prosent. Dette er en rente som brukes for å beregne hvilke investeringer staten skal gjøre. Vanligvis brukes det en høyere «kalkulasjonsrente». Kravet er altså at en ved kraftutbygging skal bruke en lavere sats. Det høres jo besnærende ut — nesten som kravet om lavere husbankrente. Men det stemmer ikke. Forslaget betyr i konsekvens bla. to ting:

— Lavere rente for beregning av kraftverksutbygging enn ellers vil føre til at kraftverksprosjekter vil bli vurdert som mer lønnsomme enn før. Bygging av nye kraftverk vil altså rykke fram i køen av investeringsprosjekt staten ser som lønnsomme, f.eks. i forhold til veier, sjukehus, skoler osv. De som ønsker flere vassdrag utbygget vil på et vis ha lavere kostnader enn andre.

— Blant kraftverk-prosjektene vil lav rente føre til at en prioriterer prosjekter med store investeringsutgifter og inntjening om lang tid, i forhold til prosjekter med lavere investeringsutgifter, men høyere driftsutgifter. I praksis vil det bety at AKP krever at en prioriterer opp nye store utbygginger, og ned tiltak som å styrke overføringsnettet, satse på lokale småkraftverk osv.

INGEN RASJONALISERING

Det tredje kravet gjelder at kraftkrevende industri skal ha priser som i 1976, og det etter mitt syn riktige kravet om energigjenvinning. Her dukker igjen en særordning for monopolkapitalen opp som programkrav. Kravet betyr langt lavere pris for denne industrien enn for andre. Det er verdt å merke seg at det ikke er krevd noen rasjoneringsordning. I såfall må enten denne industrien få disponere mer av krafta (hvem skal

de ta fra?) eller kravet betyr økt utbygging (hvilke vassdrag, eventuelt hvilke gasskraftverk?).

Meningen med kravet er å kjempe for arbeidsplasser på steder med kraftkrevende industri. Som arbeidsplass-krav ville det vel vært bedre å kreve støtte pr. arbeidsplass enn støtte pr. kilovatt-time brukt, hvis en først skal reise krav om priser.

Alt i alt spiller disse kravene kortene rett i hendene på motparten, eierne av den kraftkrevende industrien. Skulle kravet bli stående vil de kunne skyve oss foran seg som talsmenn for å sikre sin egen profit. Samtidig er kravet etter mitt syn tvers gjennom reformistisk — i den forstand at det stiller som AKPs parole å legge opp investeringspolitikken og prispolitikken for kraftkrevende industri. Vi trenger ganske sikkert en bedre politikk for arbeidsplassene på ensidige industristeder, og kan gjerne begynne med å hive inn drastiske forslag. Dette utspillet egner seg imidlertid bedre som en fellesuttalelse med industriforbundet — her trengs nye tanker!

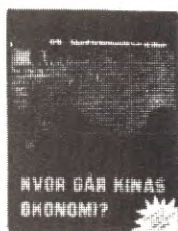
Forslaget står forøvrig i grell kontrast til kapitlet om energi (kapittel 13). Der er kravet at en ikke skal bygge ut flere vassdrag, og trappe ned bruk av gass. Energiforbruket skal stabiliseres innen 1995, og så gå ned med 40 prosent over en 25 års periode. Dette skal skje ved energiøkonomisering — og må i tillegg bety en hard rasjonering — antakelig helt dramatisk hvis forslaget i kapittel 3 skal gjennomføres.

Nei, dette henger ikke på greip. Jeg mener at kapittel 13 er et bedre utgangspunkt for debatten. Det konkluderes med at AKP er uenig med dem som hevder at redusert energiforbruk vil true arbeidsplassene.» ■

Carl-Erik Schulz

GAMLE NUMMER AV RØDE FANE

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.

1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)

2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om miljøterpolitikk.

3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig.

4/79. Omhandler psykiatri i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om opposisjonen i Tsjekkoslovakia.

5/79. Om hvordan Sovjet-psykiatrien misbrukes, fakta om NATO og intervju med et ledende medlem i Charta 77.

6/79. Natur og miljø – om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.

7/79. – Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og

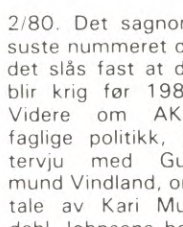
AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)

8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: – Legger virkelig Finn Gustafsen alle kortene på bordet?

1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nekta å utgi Engels.

2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, omtale av Kari Mundahl Johnsens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)

3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om so-

sialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?

4/80. Tar opp oljepolitikken som haverte. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.

5-6/80. Dobbeltnummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.

7/80. Behandler krisa i Europas ml-bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner

arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)

8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.

1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemillardene?

2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinare Hansson om atomrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist.

3/81. Krise i verdensøkonomien – tredve-åra på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.

4-5/81. Nytt dobbeltnummer. Denne gang om kommunismens i en brytningstid., Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigans svar. Og Røde Fane har vært over kjølen og intervjuet SKP.

6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon.

1979 – 1984

7/81. Polen var hovedoppslag – i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)

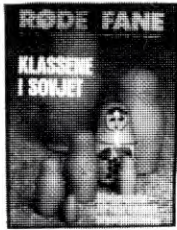
8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)

1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.

2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.

3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.

4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok – og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)

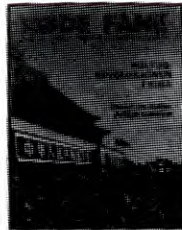

5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.

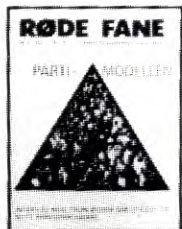

6/82. Tre verdener – teorien stilles til debatt. Forslag til kunstpolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP – ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.

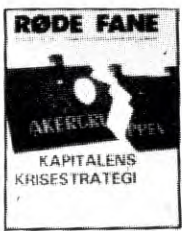

3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kulturpolitisk manifest. (Kun få numre igjen)

1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)

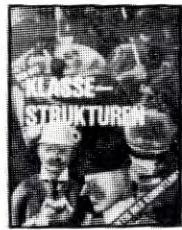
4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.

5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedlegginga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?

6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsett om kulturrevolusjon og prinsippprogram.

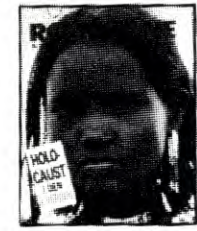

3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Bli det holocaust? Videre om historisk materialisme, klasseanalyse og kvinnedebutt.

4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte makt».

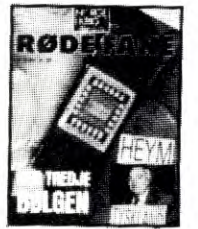
2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjølberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir kriser.

ner med «direkte makt». Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.

5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.

6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfatning har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt: .....

Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn: .....

Adresse: .....

Postnr./sted: .....

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

**Retur:
Røde Fane
Boks 83, Bryn
0611 Oslo 6**

